

Олена МАРЧЕНКО

доцент кафедри кримінального
процесу Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТІЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека – це система таких заходів, які пов'язані із залученням до недоторканості життя особистості, суспільства та держави не лише ззовні, а й від внутрішньої загрози у різних аспектах та діяльності громадян, у тому числі й у кримінальному процесі. Національні інтереси України пов'язані з тими інтересами особи, в основі яких знаходяться конституційні права та свободи, гарантії особистої безпеки кожної людини в умовах правової держави. Головним суб'єктом безпеки громадян є держава, а оскільки людина є вищою соціальною цінністю, то їх захист – прямий обов'язок держави, обумовлений в тому числі і гарантіями на національну безпеку прав громадян, а тому найбільше значення у забезпеченні національної безпеки громадян належить правовим гарантіям.

Гарантія – це умова, яка обумовлена зобов'язанням забезпечення, охорони або захисту як безпосередньо самих громадян, так і належних їм прав і свободи. Поняття «гарантії» зазвичай використовується з такими термінами, як законність, безпека, правопорядок, захист прав та свобод, а отже наповнюється змістом, яке викликане особливістю об'єкта, що потребує охорони та захисту.

Водночас утворення системи гарантій забезпечення та захисту прав людини та громадянина ґрунтується на зацікавленості держави в ефективному функціонуванні його правових інститутів, призначених для вирішення соціальних питань, в основі яких лежить формула, що найвищою цінністю є людина, її права та свободи. Основним правовим інститутом суспільства є держава, яка ухвалює закони та інші правові акти для організації життя суспільства та його правових відносин, головним з яких є відносини держави з людиною.

Отже, правові гарантії – це такі законодавчо встановлені засоби, які забезпечують реалізацію прав та обов'язків особистості, а також особисту недоторканність, оскільки регулюють правовідносини у суспільстві та державі.

Гарантії прав та обов'язків взаємопов'язані з правовими розпорядженнями, які забезпечуються можливістю використання права та необхідністю виконання обов'язку. Співвідношення правових гарантій із забезпеченням національної безпеки треба розглядати в межах наявних державних перетворень у різних сферах суспільства, які обумовлені правами та законними інтересами як держави та суспільства, так і правами та свободами окремо взятої особи.

Отже, до переліку основних гарантій національної безпеки держави треба віднести забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, змістом якої є засоби, спрямовані на забезпечення прав і свобод, та заходи юридичної відповідальності.

Найбільш низьким рівнем захищеності у сфері забезпечення права на свободу та особисту недоторканність має стадія порушення кримінального провадження, оскільки на ній лише створюються правові відносини осіб, які залучаються до кримінального судочинства. Цих осіб треба називати учасниками, які не мають кримінально-процесуального статусу, оскільки їхні права та обов'язки не закріплені у кримінально-процесуальному законі, а тому щодо них не встановлені правові гарантії, виражені у нормах міжнародного права, Конституції України та засадах кримінального судочинства.

До таких осіб треба віднести заявника та очевидця. Заявник у разі винесення ухвали слідчого може набувати статусу потерпілого, а до цього моменту він не підлягає допиту як повноправний учасник кримінального судочинства.

Очевидець також позбавлений процесуальних прав та може умовно отримувати статус свідка.

Отже, мають знайти розумний баланс приватні інтереси особи, зумовлені її

забезпеченням права на свободу та особисту недоторканність, та публічний інтерес суспільства та держави, пов'язаний із кримінальним переслідуванням осіб, які вчинили злочин. Прогалини правовідносин учасників процесу на стадії порушення кримінальної справи характеризуються відсутністю нормативних приписів КПК України щодо учасників з невизначеним статусом, які з цієї причини не можуть бути забезпечені всіма засобами державного захисту, у тому числі щодо недоторканності та безпеки особи.

Для забезпечення права і свободи одних учасників кримінального судочинства потрібно точне і своєчасне виконання обов'язків інших учасників. Тому нарівні з процесуальними правами учасників процесу їм є й певні обмеження як заходів кримінально-процесуального примусу. Інститут процесуальних обмежень прав і свобод в кримінальному процесі є основою, без якої неможливо здійснювати провадження у кримінальній справі та гарантувати права та свободи, а також безпеку всіх учасників кримінального судочинства.

Рівень цивілізованості суспільства обумовлений його ставленням до прав людини, тому однією з важливих складових частин стратегії національної безпеки є питання забезпечення особистої недоторканності, особи, яка залучена до кримінального судочинства.

Отже, в основі правовідносин учасників кримінального процесу лежить умова забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному судочинстві, яке є гарантом стратегії безпеки учасників кримінального судочинства, а також його найважливішим принципом, спрямованим на неможливість кримінального переслідування осіб за відсутності на те встановлених КПК України підстав, що вимагають від слідчого, прокурора та суду забезпечення законності та обґрунтованості притягнення їх до кримінальної відповідальності, а також захист особи від незаконного та необґрунтованого звинувачення, засудження, обмеження її прав та свобод.

Олена НИКИФОРОВА

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат біологічних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Потреби судової системи у використанні досягнень науки та техніки породжують необхідність залучення у провадження спеціальних суб'єктів – носіїв спеціальних знань, які після їх допуску у кримінальний процес є самостійними учасниками кримінального провадження.

Незважаючи на дослідження порядку використання спеціальних знань у кримінальному процесі в працях науковців, недостатньо уваги в юридичній літературі приділяється процесуальному статусу фахівців, які володіють спеціальними знаннями та залучаються у провадження для допомоги у здійсненні судочинства.

Спеціальні знання визначаються як результат оволодіння певним рівнем знань і навичок діяльності в конкретній професії та спеціальності, тобто вони здобуваються шляхом освіти і практичної діяльності. Науковці-юристи, даючи свої визначення спеціальних знань, необхідних для певного забезпечення ефективності судочинства, частіше за все конкретизують сферу їхнього застосування. Як зазначає А. Кравченко та М. Щербаковський, використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві здійснюється шляхом обов'язкової участі спеціалістів, тобто незацікавлених в результатах справи осіб, які володіють цими спеціальними знаннями та навиками, запрошуються для вирішення спеціальних питань, що виникають при розкритті і розслідуванні злочинів. Стосовно експертного дослідження, на відміну від інших видів пізнавальної діяльності, його об'єкт є поняттям не тільки гносеологічним, але й правовим, являє собою єдність гносеологічного і правового аспектів [1].